

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та охорона праці»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою – «Суть охорони праці, її правові й організаційні основи»

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін Протокол
від 29.08.2023р. № 2

Розробник:

завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, доцент Лук'янихіна О.А.

Рецензенти:

1. Декан факультету технічних систем та енергоефективних технологій Сумського державного університету, кандидат технічних наук, професор Гусак О.Г.
2. Т.в.о. завідувача кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, капітан поліції, кандидат педагогічних наук, доцент Боровик М.О.

План лекції

1. Охорона праці: сутність, соціально-економічне значення, законодавча та нормативна база з охорони праці.
2. Відповідальність за порушення законодавства з охорони праці.
3. Система управління охороною праці в Україні: склад, завдання, функції
4. Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.
5. Навчання з питань охорони праці. Інструктажі з питань охорони праці: види, порядок проведення.

Рекомендована література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 №322-VIII зі змінами і доповненнями // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 за № 5403-VI. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992р. №2801-XII. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 4.01.1998 №16/98-ВР. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/16/98-%D0%B2%D1%80>
6. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 року №4004-XII. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, зумовленими народженням і похованням: Закон України від 18.01.2001 року № 2240- III. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284/99#Text>
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 року №1105-XIV. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року №580-VIII. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

10. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 року №877-V. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
11. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 року №2694-XII. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова КМУ від 11 лютого 2015 р. № 96. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF#Text>
12. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : Постанова КМУ від 17 квітня 2019 р. № 337. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text>
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці Закон України *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 11. ст.75
14. Про державний нагляд за безпечним веденням робіт на підприємствах, в установах, організаціях і у військових частинах військових формувань та органів внутрішніх справ і Служби безпеки України : Постанова Верховної Ради України (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2171-III (2171-14) від 21.12.2000, ВВР, 2001, № 9, ст.38) . // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244/95-%D0%B2%D1%80#Text>
15. Про затвердження Положення про служби державного нагляду за охороною праці системи МВС: Наказ МВС України від 31.12.2009 № 567. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0567320-09#Text>
16. Про затвердження Показчика нормативно-правових актів з охорони праці Наказ Державної служби України з питань праці від 22 квітня 2021 року №68. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0068880-21#n6>
17. НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. №56.
18. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05#Text>
19. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004 р. № 255.

20. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці, затверджені Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 07.02.2008 URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.28937.0>.

Основна

1. Грибан В. Г. Охорона праці в органах внутрішніх справ : підруч. [для курсантів і студ. вищ. навч. закл.] / В. Г. Грибан, О. В. Негодченко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. 248 с. URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/685/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B0%D0%BD_%D0%9D%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4.pdf%201.pdf
2. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посібник [кол. авт. ; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В.Г., к.ю.н. Глуховері В.А.] Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/599/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E%D0%9F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%9E%D0%91%D0%9F%D0%9D%D0%9F.pdf>.
3. Основи охорони праці підручник. 2-ге вид./ О. І. Запорожець, О. С. Протоєрейський, Г. М. Франчук, І. М. Боровик. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 264 с.
4. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10837>

Допоміжна

1. Атаманчук П. Основи охорони праці: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 224 с.
2. Голінько В.І. Охорона праці в юриспруденції : навч. посіб. / В.І. Голінько, Р.С. Кірін, М.Ю. Іконніков ; за ред. В.І. Голінька ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2015. 166 с. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/149252/CD910.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Безпека життєдіяльності : підручник. / [О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Примєнко та ін.] К. : «Центр учбової літератури», 2013. 448 с. URL: <https://kpmu.km.ua/upload/medialibrary/8ca/BYEITYENA-zykhkhzhkyaoersfkhk-Iatsuszyeshch.pdf>

План лекції

1. Охорона праці: сутність, соціально-економічне значення, законодавча та нормативна база з охорони праці.
2. Відповідальність за порушення законодавства з охорони праці.
3. Система управління охороною праці в Україні: склад, завдання, функції
4. Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.
5. Навчання з питань охорони праці. Інструктажі з питань охорони праці: види, порядок проведення.

Текст лекції

1. Охорона праці: сутність, соціально-економічне значення, законодавча та нормативна база з охорони праці.

У попередніх лекціях ми говорили про те, що будь-яка діяльність людини є небезпечною. При цьому людина вимушена використовувати ресурси природного середовища з метою задоволення власних потреб. Людина нерационально використовує природні ресурси, спричиняє перетворення екосистем у небезпечне середовище існування не тільки тварин і рослин, а й власне людини як біологічного виду. Виникнення техногенних небезпек пов'язане саме з діяльністю людини, розвитком промисловості, технологій НТП, формування нових потреб. Нові технології породжують нові небезпеки. Техногенне середовище, його складова частина, – виробниче середовище, де працівник виконує трудові функції, вимагає створення для нього безпечних умов праці. Таке завдання виникає як на рівні підприємства, так і на вищих рівнях, зокрема, держави, однією із найважливіших задач якої є – охорона життя та здоров'я громадян в процесі їх трудової діяльності і створення для цього безпечних умов праці (ст. 43, 45, 46, 49, 50 Конституції України).

Праця – діяльність людини, спрямована на створення життєвих благ, надання послуг, організацію функціонування господарства й суспільства та управління ними; особлива форма взаємодії між людиною і природою, обміну діяльністю та її результатами між людьми.

Вивчаючи цю дисципліну ми з вами познайомимось з правовими і організаційними основами охорони праці, основами фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії, основами техніки електро та пожежної безпеки, а також порядок надання першої допомоги потерпілим при різних життєвих і НС.

Міжнародна практика свідчить, що **травматизм** в наш час може бути прирівнений до епідемії.

За даними Всесвітньої організації охорони праці смертність від нещасних випадків займає 3-є місце після таких небезпечних захворювань, як – серцево – судинні та онкологічні. Аналіз причин смертності в Україні показує, що основною її причиною серед чоловіків у працездатному віці є нещасні випадки, отруєння, травми (**30-35%** усіх смертей).

Окрім соціального, охорона праці має й економічне значення – висока продуктивність праці, зниження витрат на оплату лікарняних, компенсацій за важкі і шкідливі умови праці і таке інше.

наслідки нещасних випадків коштують в 10 разів дорожче, ніж вартість їх попереджень. У зв'язку з цим необхідність забезпечення здорових і безпечних умов праці, формування ціннісних орієнтацій пріоритетності життя і здоров'я людей по відношенню до результатів виробничої діяльності, зумовлює потребу належної підготовки фахівців усіх рівнів з питань охорони праці.

“Охорона праці” – це комплексна дисципліна, яка базується як на загально -

освітніх (фізика, хімія, математика), так і на загально – технічних та спеціальних дисциплінах (опір матеріалів, електротехніка, технологія виробництва).

У цих дисциплін мета єдина – сприяти підвищенню продуктивності праці, збереженню здоров'я та працюючих і зменшенню впливу несприятливих та шкідливих факторів.

Особливо тісно ця дисципліна пов'язана з БЖД, НОП, ергономікою, інженерною психологією та технічною естетикою.

БЖД – вивчає загальні закони виникнення небезпек і захисту людини.

НОП – розробка і впровадження раціональної побудови трудового процесу для збільшення періоду трудової діяльності.

Ергономіка – розробляє технічні засоби для забезпечення людині зручностей у праці та збереження її сили й здоров'я.

Інженерна психологія – взаємодія людини з новою технікою для створення умов праці, коли зберігаються високі психофізіологічні можливості людини.

Технічна естетика – встановлює залежність умов та результатів праці від архітектурного, конструктивного, художнього вирішення знарядь праці, робочих місць, цехів, дільниць – тобто всього, що оточує людину на роботі.

Законодавча та нормативна база з охорони праці.

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини у процесі праці.

Законодавство України про охорону праці включає:

- Закон України «Про охорону праці»,
- Кодекс законів про працю України (КЗпП),
- Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності"
- Кодекс цивільного захисту
- прийняті відповідно до зазначених вище нормативно-правових актів.

Основні положення з охорони праці поліцейського встановлені і регламентуються Конституцією України, Законом України "Про охорону праці", Кодексом законів про працю України, Цивільним кодексом, Кодексом цивільного захисту, Законом України "Про Національну поліцію", Законом України "Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів", Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами.

Нормативно-правові акти з охорони праці – це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання.

Нормативно-правові акти з охорони праці призначені для уточнення, поглиблення та конкретизації положень законодавчих актів з питань охорони праці, а також регламентації вимог безпеки до виробничого середовища, трудового процесу, виробничого устаткування, знарядь праці, засобів захисту працівників, порядку ведення робіт тощо.

Нормативно-правові акти з охорони праці переглядаються в міру впровадження досягнень науки і техніки, що сприяють поліпшенню безпеки, гігієни праці та

виробничого середовища, але не рідше одного разу на десять років.

Законодавство України про охорону праці базується на конституційному праві усіх громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці, гарантовані статтею 43 Конституції України.

Інші статті Конституції встановлюють право громадян на соціальний захист, що включає право забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності (ст. 46); охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право знати свої права та обов'язки (ст. 57) та інші загальні права громадян, в тому числі, право на охорону праці.

Основоположним документом у галузі охорони праці є **Закон України «Про охорону праці»**, який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Інші нормативні акти мають відповідати не тільки Конституції, а іншим законам України, але, насамперед, цьому Закону.

Дія цього закону поширюється на усі заклади, підприємства, організації незалежно від форм власності та видів діяльності, на юридичних та фізичних осіб, які, відповідно до законодавства, використовують найману працю, та на усіх працюючих.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону праці»:

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності

У законі (ст.4) задекларовані основні **принципи державної політики в галузі охорони праці:**

Принципи державної політики у галузі охорони праці:

- пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;
- підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;
- комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля;
- соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності;
- використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству;
- адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;
- інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

- забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками, між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;
- використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Перший розділ містить загальні положення, які майже повністю було розглянуто вище. Решта розділів – це

- Гарантії прав на охорону праці (розділ II, ст. ст. 5 – 12);
- Організація охорони праці (розділ III, ст. ст. 13 – 24);
- Стимулювання охорони праці (розділ IV, ст. ст. 25 – 26);
- Нормативно-правові акти з охорони праці (розділ V, ст. ст. 27 – 30);
- Державне управління охороною праці (розділ VI, ст. ст. 31 – 37);
- Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці (розділ VII, ст. ст. 38-42);
- Відповідальність працівників за порушення законодавства про охорону праці (розділ VIII, ст. ст. 43-44).

Згідно із статтею 14 Закону «Про охорону праці» поліцейський, як і будь-який працівник, зобов'язаний:

- дбати про особисту безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт;
- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;
- проходити у встановленому законодавством порядку медичні огляди.

Основні положення законодавства про працю, що регулюють трудові відносини усіх працівників, відображені в Кодексі законів про працю України (КЗпП).

Кодекс законів про працю (КЗпП) України затверджено Законом Української РСР від 10 грудня 1971 р. і введено в дію з 1 червня 1972 р. До нього неодноразово вносилися зміни і доповнення. Кодекс законів про працю визначає високий рівень умов праці та всебічну охорону трудових прав працівника.

Правове регулювання охорони праці не обмежується главою XI «Охорона праці». Норми щодо охорони праці містяться в багатьох статтях інших глав КЗпП України: «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Праця жінок», «Праця молоді», «Професійні спілки», «Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю».

Кодекс законів про працю встановлює високий рівень умов праці, всебічну охорону трудових прав працівників. Працівник реалізує право на працю шляхом укладання трудового договору.

З метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників та роботодавця між ними укладається колективний договір. Від імені працівників (трудового колективу) право укласти колективний договір надається, як правило, профспілковому комітету підприємства. Термін дії колективного договору – один рік. З-поміж інших питань, до колективного договору належать питання охорони праці. Сторони, які підписали колективний договір, щорічно в строки, передбачені договором, звітують про його виконання.

Право громадян на соціальний захист, яке проголошується Конституцією України (ст. 46), зокрема в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, гарантує Закон України «Про загальнообов'язкове державне

соціальне страхування» (1999р) (Редакція від 01.10.2023, підстава - 3302-IX).

Цей закон визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я.

«Основи законодавства України про охорону здоров'я» регулюють суспільні відносини в цій галузі з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення чинників, які шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності.

«Основи законодавства України про охорону здоров'я» передбачають встановлення єдиних санітарно-гігієнічних вимог до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, устаткування, будинків та таких об'єктів, що можуть шкідливо впливати на здоров'я людей (ст. 28); вимагають проведення обов'язкових медичних оглядів осіб певних категорій, в тому числі працівників, зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці (ст. 31); закладають правові основи медико-соціальної експертизи втрати працездатності (ст. 69).

Важливе значення для забезпечення охорони праці має **Кодекс цивільного захисту України** (далі – КЦЗ України), ухвалений 2 жовтня 2012 р. Це комплексний акт законодавчого органу держави, який регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, та порядок реагування на них. Кодексом передбачено функціонування єдиної державної системи цивільного захисту. КЦЗ України регламентує питання пожежної безпеки (глава 13). Закон України «Про пожежну безпеку» втратив чинність. Замість нього усі відносини з приводу забезпечення пожежної безпеки на території України, відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їхньої діяльності та форм власності врегульовуються тепер КЦЗ України.

Право на життя і діяльність в умовах, що відповідають вимогам безпеки, на охорону здоров'я та медичну допомогу забезпечується працівникам права (як і усім громадянам) Конституцією України, **Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»**. Цей Закон встановлює систему особливих заходів державного захисту працівників суду і правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих працівників.

Відповідно до статті 3 цього Закону, працівники суду і правоохоронних органів та їх близькі родичі мають такі права на заходи державного захисту:

- а) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю з метою забезпечення виконання правомірних наказів і усних вимог, що добровільно не виконуються, для захисту особистої безпеки, безпеки близьких родичів, а також свого житла і майна;
- б) вимагати і одержувати допомогу у виконанні покладених на них обов'язків, а в разі необхідності – для особистого захисту, а також свого житла і майна з боку відповідних правоохоронних та інших державних органів;
- в) здійснювати спеціальні заходи забезпечення безпеки;
- г) отримувати матеріальну компенсацію в разі загибелі працівника, каліцтва або

іншого ушкодження здоров'я, знищення чи пошкодження його житла і майна у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Життя і здоров'я працівників суду і правоохоронних органів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів.

У Розділі II зазначеного Закону передбачено спеціальні заходи забезпечення безпеки, підстави і приводи для їх вжиття та порядок реалізації заходів безпеки. Для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахування конкретних обставин можуть застосовуватися відповідно до законодавства такі заходи:

- а) особиста охорона, охорона житла і майна;
- б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) встановлення телефону за місцем проживання;
- г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;
- е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;
- є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання.

Окремо в цьому законі є норми які передбачають забезпечення конфіденційності даних про осіб, взятих під захист, та відповідальність за невиконання обов'язків, установлених цим законом.

Підставою для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки осіб є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю або майну. Приводом для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки працівника суду або правоохоронного органу та його близьких родичів може бути таке:

- а) заява працівника або його близького родича;
- б) звернення керівника відповідного державного органу;
- в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які підлягають захисту.

Важливе значення для охорони праці та забезпечення особистої безпеки поліцейського має Закон України **«Про Національну поліцію»**, яким, зокрема, передбачено під час виконання професійної діяльності застосування поліцейських заходів примусу з метою забезпечення особистої безпеки, а саме:

Стаття 44 визначає порядок застосування фізичної сили;

Стаття 45 визначає порядок застосування поліцейським спеціальних засобів для забезпечення публічної безпеки і порядку.

Стаття 46 «Застосування вогнепальної зброї» – передбачено випадки, в яких поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю:

Оскільки службова діяльність поліцейських відбувається в умовах зі шкідливими факторами та пов'язана із спілкуванням з різними категоріями населення, постійно існує загроза інфікування соціально небезпечними хворобами. Тому особливо важливе значення для охорони праці поліцейських та забезпечення їх безпеки мають Закони України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про протидію захворюванню на туберкульоз», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ».

Закон України «**Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення**» регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні. Цей закон встановлює необхідність гігієнічної регламентації небезпечних та шкідливих факторів фізичної, хімічної та біологічної природи, присутніх у середовищі життєдіяльності людини, та їхньої державної реєстрації (ст. 9), вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва та технологій (ст. 15), гігієнічні вимоги до атмосферного повітря в населених пунктах, повітря у виробничих та інших приміщеннях (ст. 19), вимоги щодо забезпечення радіаційної безпеки (ст. 23) тощо.

Державні нормативні акти з охорони праці (ДНАОП) – це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надана чинність правових норм, обов'язкових для виконання. Законодавство України передбачає, що залежно від сфери дії ДНАОП можуть бути міжгалузевими і галузевими.

Міжгалузеві – це акти загальнодержавного користування, дія яких поширюється на всі підприємства, установи, організації національного господарства незалежно від їх відомчої належності і форм власності.

Галузеві – це акти, дія яких поширюється на підприємства, установи, організації, що відносяться до певної галузі (хімічна, машинобудівна, легка і т.д.).

Відомчі документи з охорони праці розробляються на основі ДНАОП і затверджуються міністерствами, відомствами України або об'єднаннями підприємств (концерни, асоціації) з метою – конкретизації вимог ДНАОП для даної специфіки галузі.

Державні стандарти Системи стандартів безпеки праці (ГОСТ СС БТ) колишнього СРСР діють на території України до їх заміни іншими документами, якщо вони не суперечать законодавству України.

Згідно з Угодою про співробітництво у галузі охорони праці, укладеної керівниками урядів держав СНД у грудні 1994 року, стандарти цієї Угоди визнаються в Україні як міждержавні.

Вимоги щодо охорони праці також регламентуються Державними стандартами України з питань безпеки праці, будівельними і санітарними нормами й Правилами улаштування електроустановок (ПУЕ), нормами технічного проектування та іншими актами.

Власники підприємств, установ, організацій або уповноважені ними органи розробляють на основі ДНАОП і затверджують власні положення, інструкції та інші акти про охорону праці, що діють в їх межах.

Згідно з рекомендаціями Держнаглядохоронпраці (наказ № 132 від 12.12.1993 року) до актів підприємств, установ, організацій належать:

- Положення про систему управління охорони праці на підприємстві;
- Положення про службу охорони праці на підприємстві;
- Положення про роботу уповноважених робочого колективу з питань охорони праці.

2.Відповідальність за порушення законодавства з охорони праці.

Закон України “Про охорону праці” передбачає, що за порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також

представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної та кримінальної відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність – це накладання дисциплінарних стягнень згідно з чинним законодавством. У ст.147 КЗпП визначено: догана або звільнення з роботи. Накладає стягнення орган, що приймає на роботу. За одне порушення може бути накладене одне стягнення.

Адміністративна відповідальність – накладання на посадових осіб, які винні в порушеннях законодавства про охорону праці - стягнення у вигляді грошового штрафу. Право на це мають згідно ст.49 закону «Про охорону праці» службові особи Держпраці. Стягненню підлягають особи, які досягли на момент вчинення порушення 16 – ти років.

Матеріальна відповідальність – включає відповідальність як працівника, так і власника підприємства. У ст. 130 КЗпП зазначено, що працівники несуть таку відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству через порушення своїх обов'язків в т.ч. і за порушення правил охорони праці. Відповідальність встановлюється лише за пряму дійсну шкоду і за умов, коли вона заподіяна винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Вона обмежується частиною заробітку і не повинна перевищувати розміру шкоди. Вона може бути накладена незалежно від дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Власник же несе таку відповідальність за заподіяну шкоду працівнику незалежно від наявності вини, якщо він не доведе, що шкода заподіяна внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого. Збитки в зв'язку з порушеннями законодавства про охорону праці можуть включати відшкодування потерпілому втраченого заробітку, одноразову допомогу, додаткові витрати на лікування, протезування, якщо потерпілий живий, а також витрати на поховання в разі смерті потерпілого, одноразову допомогу на сім'ю та на утриманців.

Кримінальна відповідальність – настає, коли порушення вимог законодавства та інших актів створило небезпеку для життя чи здоров'я громадян. Суб'єктом такої відповідальності може бути будь – яка службова особа підприємства незалежно від форм власності, а також громадянин – власник підприємства чи уповноважена ним особа. Кримінальна відповідальність визначається лише в судовому порядку.

3. Система управління охороною праці в Україні (СУОП)

Система управління охороною праці (СУОП) – це сукупність органів управління, які на основі законів та підзаконних нормативно-правових актів проводять цілеспрямовану, планомірну діяльність щодо здійснення завдань і функцій управління з метою забезпечення здорових, безпечних і належних умов праці, запобігання травматизму та профзахворюванням, а також дотримання прав працівників з охорони праці.

В Україні функціонує багаторівнева система управління охороною праці (СУОП), функціональними ланками якої є відповідні структури державної законодавчої і виконавчої влади різних рівнів, управлінські структури підприємств і організацій, трудових колективів.

Мета СУОП – забезпечити безпеку праці, зберегти здоров'я та працездатність працівників.

Завдання управління охороною праці:

- 1) забезпечення здорових, безпечних і належних умов праці;
- 2) запобігання травматизму та профзахворюванням;
- 3) дотримання прав працівників з охорони праці.

СУОП передбачає комплексну безперервну і узгоджену роботу 3-х підсистем:

- державне управління ОП;
- управління ОП з боку роботодавця;
- управління ОП з боку працівників.

Державне управління охороною праці.

Держава створює нормативно-правове законодавство в галузі охорони праці, визначає обов'язки, права і відповідальність державних адміністрацій усіх рівнів щодо проведення державної політики у відповідних регіонах, створює навчально-методичні й експертно-технічні центри, систему територіальних органів Державної служби України з питань праці (правонаступник Держгірпромнагляду), санітарно-епідеміологічні служби, органи пожежної, екологічної безпеки, Фонд соціального страхування України (від нещасного випадку і профзахворювання) та інші наглядові органи, а також систему нормативно-правового, організаційно-управлінського, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, наукового і фінансового забезпечення діяльності в галузі охорони праці.

Кабінет Міністрів України забезпечує проведення державної політики в галузі охорони праці, подає на затвердження Верховною Радою України загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також спрямовує і координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і здорових умов праці та нагляду за охороною праці; встановлює єдину державну статистичну звітність з питань охорони праці.

Державна служба України з питань праці (Держпраці) – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, забезпечує проведення державної експертизи умов праці із залученням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць за умовами праці.

Держпраці здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі та здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Держпраці розробляє за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Фонду соціального страхування України, всеукраїнських об'єднань роботодавців та профспілок загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання.

Держпраці здійснює нормопроектну діяльність, розробляє правила, норми, положення, інструкції та інші нормативно-правові акти з охорони праці або зміни до них та вносить відповідні пропозиції на розгляд центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у зазначеній сфері;

Держпраці координує роботу міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності в галузі безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

Держпраці видає дозволи на початок виконання робіт підвищеної небезпеки та початок експлуатації (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки та бере участь у міжнародному співробітництві та в організації виконання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, вивчає, узагальнює і поширює світовий досвід з цих питань, опрацьовує та подає у встановленому порядку пропозиції щодо удосконалення і поступового наближення чинного законодавства про охорону праці до відповідних міжнародних та європейських норм.

Рішення Держпраці в межах його компетенції, є обов'язковими для виконання всіма міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю.

Місцеві державні адміністрації у межах відповідних територій забезпечують виконання законів та реалізацію державної політики в галузі охорони праці. Вони формують за участю представників профспілок, Фонду соціального страхування України і забезпечують виконання цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також заходів з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів.

Місцеві державні адміністрації забезпечують соціальний захист найманих працівників, зокрема зайнятих на роботах з шкідливими та небезпечними умовами праці, вживають заходів до проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці.

Місцеві державні адміністрації вносять пропозиції щодо створення регіональних (комунальних) аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності та здійснюють контроль за додержанням суб'єктами підприємницької діяльності нормативно-правових актів про охорону праці.

У свою чергу, **органи місцевого самоврядування** у межах своєї компетенції затверджують цільові регіональні програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, а також заходи з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів.

Органи місцевого самоврядування приймають рішення щодо створення комунальних аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад забезпечують належне утримання, ефективну і безпечну експлуатацію об'єктів житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, додержання вимог щодо охорони праці працівників, зайнятих на цих об'єктах. Для виконання зазначених вище функцій, сільська, селищна, міська рада створює у складі свого виконавчого органу відповідний підрозділ або призначає спеціаліста з охорони праці.

Функції та завдання Фонду соціального страхування України за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку передаються Пенсійному фонду України.

Закон України від 21.09.2022 №2620, а також постанови Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 №1289 та від 02.12.2022 №1350, якими внесено відповідні зміни до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та рішень Уряду, набули чинності 01 січня 2023 року.

Відтепер уповноваженим органом управління в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування є Пенсійний фонд України.

Застраховані особи, потерпілі внаслідок нещасного випадку на виробництві, члени їх сімей, а також страхувальники мають звертатись до органів Пенсійного фонду України з усіх питань загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема:

- фінансування допомоги по тимчасовій втраті працездатності і по вагітності та пологах;
- виплати допомоги на поховання;
- подання заяв-розрахунків для фінансування листків непрацездатності;
- призначення, перерахування та здійснення страхових виплат з відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому внаслідок нещасного випадку на виробництві та/або професійного захворювання або особам, які мають право на страхові виплати в разі смерті потерпілого.

Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах.

Крім того, органи державного управління охороною праці у встановленому порядку інформують населення України, працівників про реалізацію державної політики з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих чи регіональних програм з цих питань, про рівень і причини аварійності, виробничого травматизму і професійних захворювань, про виконання своїх рішень щодо охорони життя та здоров'я працівників.

На державному рівні ведеться єдина державна статистична звітність з питань охорони праці, форма якої погоджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, професійними спілками та ФСС України.

Управління охороною праці з боку роботодавця.

Система управління охороною праці на локальному рівні – це частина загальної системи управління організацією, яка сприяє запобіганню нещасним випадкам та професійним захворюванням, а також небезпеці для третіх осіб, що виникають у процесі діяльності установи, і містить комплекс взаємопов'язаних заходів на виконання вимог законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці.

Основні принципи функціонування СУОП підприємства:

- а) зв'язок процесу виробництва з рівнем забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці;
- б) виконання трудової і технологічної дисципліни працівниками підприємства;
- в) діяльність органів управління охороною праці підприємства спільна з метою виконання заходів по створенню безпечних і здорових умов праці;
- г) обов'язкова економічна зацікавленість роботодавця і працівника у поліпшенні безпечних і нешкідливих умов праці.

Об'єкти управління СУОП підприємства :

- а) виробнича діяльність робітників підприємства;
- б) виробниче обладнання;
- в) технологічні процеси, будівлі і споруди;
- г) виробниче середовище.

Органи управління СУОП підприємства:

- а) роботодавець;
- б) структурні підрозділи підприємства;
- в) професійні спілки;
- г) комісія охорони праці ;
- д) уповноважені трудових колективів.

Обов'язок зі створення СУОП на локальному рівні покладено на керівника.

Згідно зі ст. 13 Закону України «Про охорону праці» роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до чинних нормативно-правових актів, а також забезпечити дотримання вимог законодавства про права працівників у сфері охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці, зокрема:

- створює відповідні служби і призначає посадових осіб, що забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці, затверджує інструкції про їхні обов'язки, права й відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їхнє дотримання;
- розробляє за участю сторін колективного договору і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів й підвищення існуючого рівня охорони праці;
- забезпечує виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються;
- забезпечує належний стан будинків і споруджень, виробничого устаткування, моніторинг за їхнім технологічним станом;
- забезпечує усунення причин, що викликають нещасні випадки, професійні захворювання, і здійснює профілактичні заходи, визначені комісіями з підсумків розслідування цих причин;
- організує проведення аудиту охорони праці;

- розробляє і затверджує положення, інструкції, інші акти з охорони праці, що діють у межах підприємства, забезпечує безкоштовно працівників нормативно-правовими актами й актами підприємства з охорони праці;
- організовує пропаганду безпечних методів праці і співробітництво з працівниками в області охорони праці;
- уживає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає в разі потреби професійні аварійно-рятувальні формування при виникненні на підприємстві аварій і нещасних випадків.

Роботодавець несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вище вимог.

Роботодавець повинен організовувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії роботодавець складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якої є обов'язковим для роботодавця.

Фінансування охорони праці згідно з ст. 19 Закону України «Про охорону праці» також покладається на роботодавця, зокрема, для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік.

На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, розмір витрат на охорону праці встановлюється у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства, установи, організації.

Суми витрат з охорони праці, що належать до валових витрат юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, визначаються згідно з переліком заходів та засобів з охорони праці, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Роботодавець зобов'язаний інформувати працівників або осіб, уповноважених на здійснення громадського контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів з охорони праці, та Фонд соціального страхування України про стан охорони праці, причину аварій, нещасних випадків і професійних захворювань і про заходи, яких вжито для їх усунення та для забезпечення на підприємстві умов і безпеки праці на рівні нормативних вимог.

Створюючи СУОП, керівник повинен визначитися із законодавством про охорону праці, яке розповсюджується на діяльність організації, виявити небезпечні та шкідливі фактори і ризики, що можуть виникнути в її діяльності, визначити політику керівництва та завдання у сфері охорони праці, встановити пріоритети з охорони праці, розробити організаційну схему та програму для реалізації політики з охорони праці та досягнення її завдань

Одним з обов'язків керівника щодо створення СУОП є розроблення й ухвалення *локальних нормативно-правових актів з охорони праці*. Структура, завдання СУОП, порядок взаємодії структурних підрозділів з питань охорони праці, періодичність і порядок внутрішніх перевірок, відповідальність керівників служб та

підрозділів, а також працівників повинні бути викладені в Положенні про СУОП.

Як і на інших рівнях СУОП, на локальному рівні формується система суб'єктів управління, що передбачає одноосібну участь керівника в управлінні, залучення працівників та їхніх представників до управління та здійснення з ними спільного управління охороною праці.

Управління охороною праці в організації суб'єктами, які представляють інтереси керівника поділяють на види: **Загальне управління** реалізують керівники підприємств, установ, організацій, їхніх структурних одиниць, вони є відповідальними за створення безпечних і здорових умов праці та несуть відповідальність за неналежну систему управління охороною праці. **Спеціальне управління** здійснює служба охорони праці. Примітним є те, що служба охорони праці обов'язково створюється на локальному рівні незалежно від організаційно-правової форми роботодавця, галузі його діяльності, кількості працівників, а її ліквідація допускається лише у випадку ліквідації роботодавця - юридичної особи чи припинення використання найманої праці роботодавцем - фізичною особою.

До організаційних заходів з питань охорони праці слід віднести:

- навчання з питань охорони праці;
- інструктажі з питань охорони праці;
- стажування та допуск працівників до роботи;
- державний нагляд і громадський контроль за охороною праці;
- розслідування і облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;
- аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та професійних захворювань на виробництві.

Служба охорони праці на підприємстві, в організації.

Роботодавець повинен розробити й ухвалити положення про службу охорони праці, опираючись на ст. 15 Закону України «Про охорону праці» та Типове положення про службу охорони праці, затверджене наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 15 листопада 2004 року № 255.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо керівникові установи.

Служба охорони праці комплектується інженерами відповідної спеціальності, професіоналами з питань гігієни праці, юристами у області охорони праці.
Обмеження: обов'язкова вища освіта, стаж роботи на виробництві не менше 3 років.

За своїм посадовим положенням та умов оплати праці керівник та спеціалісти служби прирівнюються до керівників і спеціалістів основних виробничо-технічних служб установи.

1. При чисельності працюючих **від 51 до 500 осіб** включно (невиробнича сфера - від 101 до 500) цю службу повинен представляти один спеціаліст з охорони праці з інженерно-технічною освітою, для вибухонебезпечних виробництв і виробництв мають сильнодіючі отруйні речовини - 2 людини.

При чисельності працюючих **більше 500 чоловік** чисельність служби охорони праці визначається розрахунком.

Розрахунок чисельності працівників служби охорони праці в залежності від небезпеки і шкідливості виробництва на підприємствах з числом працюючих більше 500 чоловік здійснюється за формулою $M = 2 + P_{\text{ср}} K_{\text{в}} / \Phi$,

де **M** - чисельний склад служби охорони праці в установі;

P_{ср} - середньооблікова чисельність працюючих в установі;

Φ - ефективний річний фонд робочого часу спеціаліста з охорони праці, що дорівнює 1820 годин;

Кв - коефіцієнт, що враховує шкідливість та небезпеку виробництва: $K_v = 1 + (P_v + P_a) / P_{ср}$,

де **Pв** - чисельність працюючих з шкідливими речовинами, незалежно від рівня їх концентрації;

Pa - чисельність працюючих на роботах з підвищеною небезпекою.

2. На підприємствах виробничої сфери при кількості працюючих до **50 осіб** (невиробничої сфери - до 100 чоловік) функції служби охорони праці можуть виконувати особи з відповідною професійною підготовкою за сумісництвом.

3. На підприємстві з кількістю працюючих **менше 20 осіб** для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися на договірних засадах сторонні фахівці, які мають відповідну підготовку.

Основні функції служби охорони праці (СОП):

1 Розробляє ефективну цілісну систему управління охороною праці, що сприяє удосконаленню діяльності у цьому напрямку кожного структурного підрозділу і кожної посадової особи.

2 Проводить оперативно-методичне керівництво роботою з охорони праці.

3 Проводить для працівників вступний інструктаж з питань охорони праці.

4 Організовує:

- забезпечення працюючих нормативними актами з охорони праці;
- паспортизацію робочих місць;
- облік, аналіз нещасних випадків, професійних захворювань і аварій;
- підготовку статистичних звітів установи з питань охорони праці;
- підвищення кваліфікації і перевірку знань посадових осіб з питань охорони праці.

5. Бере участь:

- у розслідуванні нещасних випадків і аварій;
- у формуванні фонду охорони праці установи і розподілі його коштів;
- у роботі комісії з питань охорони праці установи;
- у розробці положень, інструкцій, інших нормативних актів, які діють в межах установи;
- у роботі постійно діючої комісії з питань атестації робочих місць за умовами праці.

6 Розглядає факти наявності виробничих ситуацій, небезпечних для життя або здоров'я працівників або для людей, які їх оточують, і навколишнього природного середовища, у разі відмови з цих причин працівників від довіреної роботи.

7 Контролює:

- дотримання чинного законодавства та інших нормативних актів з питань охорони праці;
- виконання приписів органів державного нагляду, пропозицій та подань уповноважених трудових колективів та профспілок, використання за призначенням коштів фонду охорони праці;
- відповідність нормативним актам про охорону праці машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, технологічних процесів тощо;
- забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту;
- виконання заходів, приписів, розпоряджень з питань охорони праці.

Спеціалісти служби охорони праці мають право:

1 Представляти установу в державних та громадських установах при розгляді питань охорони праці.

2 Безперешкодно в будь-який час відвідувати структурні підрозділи установи, зупиняти роботу виробництв у випадку порушень, які створюють загрозу життю або

здоров'ю працюючих; отримувати від посадових осіб необхідні документи і пояснення з питань охорони праці.

3 Перевіряти стан безпеки, гігієни праці на об'єктах установи, видавати керівникам перевіреного об'єкта обов'язковий для виконання наказ, який складається у 2 примірниках: один видається керівникові об'єкта, а другий зберігається в службі охорони праці протягом 5 років.

4 Вимагати від посадових осіб відсторонення від роботи працівників, які не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань з питань охорони праці, не мають допуску до відповідних робіт або порушують нормативні акти з охорони праці.

5 Надсилати керівникові установи подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги охорони праці; про заохочення працівників, які беруть активну участь у підвищенні безпеки та поліпшенні умов праці.

Працівники служби охорони праці несуть персональну відповідальність:

- за невідповідність прийнятих ними рішень вимогам чинного законодавства з охорони праці;
- за невиконання своїх функціональних обов'язків;
- за недостовірність та несвоєчасність підготовки статистичних звітів з охорони праці;
- за низьку якість проведеного ними розслідування нещасних випадків на виробництві.

Ліквідація СОП допускається тільки у разі ліквідації установи чи припинення використання найманої праці фізичних осіб.

Управління та нагляд за охороною праці з боку працівників.

Створення ефективної СУОП неможливе без залучення працівників та їхніх представників до участі в управлінні охороною праці. Тому участь в управлінні охороною праці працівники можуть брати безпосередньо, реалізуючи це право на загальних зборах чи конференції найманих працівників. Зазвичай коло питань, з приводу яких здійснюється таке управління, є обмеженим і полягає у затвердженні локальних актів, наприклад колективного договору.

Працівникам та/або їхнім представникам забезпечується доступ до інформації та документів, що містять результати атестації робочих місць, заплановані роботодавцем профілактичні заходи, результати розслідування, обліку та аналізу нещасних випадків і професійних захворювань і звіти з цих питань, а також до повідомлень, подань та приписів органів державного нагляду за охороною праці.

Делеговане управління охороною праці працівників відбувається шляхом наділення відповідними повноваженнями інших суб'єктів, які є представниками найманих працівників з питань охорони праці або за законом (таким суб'єктом є **профспілки**), або за фактом обрання (у разі відсутності профспілки такою може бути **уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці**).

Також з метою об'єднання зусиль найманих працівників, учених, спеціалістів з охорони праці та окремих громадян для поліпшення охорони праці, захисту працівників від виробничого травматизму і професійних захворювань можуть **створюватись асоціації, товариства, фонди та інші добровільні об'єднання громадян**, що діють відповідно до закону (ст. 24 Закону України «Про охорону праці»).

Залучення працівників до створення дієвих СУОП та здійснення громадського нагляду за дотриманням законодавства про охорону праці на виробництві передбачене ст. 41 і 42 Закону України «Про охорону праці» шляхом створення на

підприємствах, в установах, **організаціях професійних спілок, їх об'єднань в особі своїх виборних органів і представників, а також інституту уповноважених трудових колективів з питань охорони праці.**

Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту.

У разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих ділянках, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників.

Професійні спілки також мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці, брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них, вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь.

Згідно із Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» держава визнає профспілки повноважними представниками працівників і захисниками їх трудових, соціально-економічних прав та інтересів, співпрацює з профспілками в їх реалізації, сприяє профспілкам у встановленні ділових партнерських взаємовідносин з роботодавцями та їх об'єднаннями.

Профспілки, їх об'єднання здійснюють представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок в державних органах та органах місцевого самоврядування, у відносинах з роботодавцями, а також з іншими об'єднаннями громадян. У питаннях колективних інтересів працівників профспілки, їх об'єднання здійснюють представництво та захист інтересів працівників незалежно від їх членства у профспілках.

У питаннях індивідуальних прав та інтересів своїх членів профспілки здійснюють представництво та захист у порядку, передбаченому законодавством та їх статутами. Профспілки, їх об'єднання мають право представляти інтереси своїх членів при реалізації ними конституційного права на звернення за захистом своїх прав до судових органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також міжнародних судових установ.

Представництво інтересів членів профспілки у взаємовідносинах з роботодавцями, державними органами та органами місцевого самоврядування здійснюється на основі системи колективних договорів та угод, а також відповідно до законодавства.

Проекти законів з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин подаються відповідними органами виконавчої влади з урахуванням пропозицій всеукраїнських профспілок, їх об'єднань.

Проекти нормативно-правових актів, які стосуються регулювання трудових, соціальних, економічних відносин, розглядаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з урахуванням думки відповідних профспілок, об'єднань профспілок.

Профспілки, їх об'єднання мають право вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи і відповідним державним органам про прийняття або внесення змін до законів і інших нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин. Профспілки, їх об'єднання мають право брати участь у розгляді органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також роботодавцями, їх об'єднаннями, іншими об'єднаннями громадян своїх пропозицій.

Форми і системи оплати праці, норми праці, розцінки, тарифні сітки, схеми посадових окладів, умови запровадження та розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються в колективному договорі з додержанням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною, галузевими (міжгалузевими) або територіальними угодами. Якщо колективний договір не укладено, роботодавець зобов'язаний погодити зазначені питання з профспілковим органом.

У разі відсутності професійної спілки на підприємстві участь в управлінні охороною праці та громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює **уповноважена найманими працівниками особа** – це останнє правило стосується безпосередньо і сфери юриспруденції. Оскільки у переважній більшості профспілки тут зазвичай відсутні, а в судовій системі їхнє створення не допускається згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» - ст. 54 Вимоги щодо несумісності «Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них...»

Діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці, регламентується наказом Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 56 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці».

Уповноважені особи обираються найманими працівниками підприємств і їх структурних підрозділів з числа досвідчених та ініціативних працівників більшістю голосів, відкритим голосуванням та на строк, що визначений загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, підрозділу або цеху, зміни, дільниці, бригади, ланки тощо.

Уповноважені з питань охорони праці беруть участь у опрацюванні відповідного розділу колективного договору (угоди) з питань охорони праці, комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму і професійних захворювань.

Уповноважені з питань охорони праці беруть участь у розслідуванні нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також у розгляді небезпечної для життя чи здоров'я працівника виробничої ситуації, або для оточуючих працівників, виробничого середовища чи довкілля у разі відмови працівника виконувати з цих причин доручену йому роботу;

Уповноважені з питань охорони праці беруть участь у розгляді, за необхідності, посадовими особами листів, заяв та скарг з питань охорони праці працівників відповідного трудового колективу та у підготовці та проведенні громадських оглядів, конкурсів, рейдів з питань охорони праці.

Уповноважені з питань охорони праці з метою створення безпечних і здорових умов праці на виробництві, оперативного усунення виявлених порушень здійснюють контроль за відповідністю нормативно-правових актів з охорони праці:

- умов праці на робочих місцях, безпеки технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стану засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівниками, проходів, шляхів евакуації та запасних виходів, а також санітарно-побутових умов;

- праці жінок, неповнолітніх та інвалідів;

- забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами, організації питного режиму;

- проведення навчання, інструктажів та перевірки знань працівників з охорони праці;

- проходження працівниками попереднього та періодичних медичних оглядів.

Уповноважені з питань охорони праці здійснюють контроль за безоплатним забезпеченням працівників нормативно-правовими актами з охорони праці та додержанням працівниками в процесі роботи вимог цих нормативно-правових актів; за своєчасним і правильним розслідуванням, документальним оформленням та обліком нещасних випадків та професійних захворювань та за виконанням наказів, розпоряджень, заходів з охорони праці, у тому числі заходів з усунення причин нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, зазначених в актах розслідування; за наявністю і станом наочних засобів пропаганди та інформації з охорони праці на підприємстві.

Спільне управління охороною праці на локальному рівні (на рівні підприємства, організації) роботодавці та наймані працівники можуть здійснювати **через комісію з питань охорони праці підприємства**, що створюється за рішенням найманих працівників, але до складу якої на паритетних засадах входять представники як найманих працівників, так і роботодавця.

Її створення та діяльність визначаються у ст. 16 Закону України «Про охорону праці» та Типовим положенням про комісію з питань охорони праці підприємства, затвердженим наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21 березня 2007 року № 55.

Комісія з питань охорони праці є постійно діючим консультативно-дорадчим органом. Метою створення Комісії на підприємстві є забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

Рішення про доцільність створення Комісії з питань охорони праці, її кількісний та персональний склад приймається трудовим колективом на загальних зборах (конференції) за поданням роботодавця і професійної спілки.

Комісія з питань охорони праці формується на засадах рівного представництва осіб від роботодавця (спеціалісти з безпеки, гігієни праці та інших служб підприємства) та професійної спілки, а у разі її відсутності – уповноважених найманими працівниками осіб.

Основними завданнями Комісії є:

- захист законних прав та інтересів працівників у галузі охорони праці;

- підготовка на основі аналізу стану безпеки та умов праці на виробництві рекомендацій роботодавцю та працівникам щодо профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань, практичної реалізації принципів державної політики в галузі охорони праці на підприємстві;

- узгодження через двосторонні консультації позицій сторін у вирішенні практичних питань у галузі охорони праці для забезпечення поєднання інтересів

роботодавця та трудового колективу, кожного працівника, запобігання конфліктним ситуаціям на підприємстві;

- вироблення пропозицій щодо включення до колективного договору найбільш важливих питань з охорони праці, визначення достатніх асигнувань на Комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів і підвищення існуючого рівня охорони праці та ефективний контроль за цільовим витрачанням цих коштів;

- захист прав та інтересів потерпілих працівників під час розгляду питань щодо призначення їм страхових виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; надання додаткових пільг і компенсацій згідно з положеннями колективного договору за рахунок роботодавця.

Таким чином управління охороною праці в галузі, у кожному з її структурних підрозділів й у функціональних службах здійснюється шляхом виконання політики і відповідних завдань з охорони праці згідно з чинними законодавчими й нормативними актами.

Міжгалузеве управління в сфері охорони праці можна охарактеризувати як координуючу діяльність, що здійснюється спеціально уповноваженими органами виконавчої влади, а саме органами Держпраці по відношенню до самостійних, непідлеглих їм органів, а також як методичне управління окремими сторонами діяльності цих органів з метою забезпечення єдності при вирішенні питань охорони праці в загальнодержавному, галузевому чи територіальному масштабі.

Відповідно до Закону України «Про охорону праці» МВС України у підпорядкованих підрозділах повинне:

- проводити єдину науково-технічну політику в галузі охорони праці ;
- розробляти і реалізувати галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці;
- здійснювати методичне керівництво діяльністю з охорони праці у підпорядкованих підрозділах;
- укладати з відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці ;
- організовувати навчання і перевірку знань з питань охорони праці;
- створювати у разі потреби аварійно-рятувальні служби, здійснювати керівництво їх діяльністю ;
- здійснювати відомчий контроль за станом охорони праці у підрозділах та на підприємствах галузі.

Для координації та вдосконалення роботи з охорони праці і контролю за цією роботою в центральному апараті усіх міністерств та інших центральних органів виконавчої влади передбачено створення служб охорони праці.

Відповідними контрольними повноваженнями в цій сфері наділені також, місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування, трудові колективи через вибраних ними уповноважених осіб та профспілкові організації в особі своїх виборних органів і представників, адміністрація власників підприємств, закладів і організацій.

4. Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.

З метою забезпечення виконання вимог законів та нормативно-правових актів з охорони праці в Україні створена система державного нагляду, відомчого і громадського контролю з цих питань.

Нагляд за охороною праці – це спосіб діяльності організаційно невідпорядкованих державних органів і посадових осіб, що спрямований на забезпечення виконання органами виконавчої влади, суб'єктами господарювання і працівниками вимог законодавства про охорону праці.

Контроль – це організаційно-правовий спосіб забезпечення законності й дисципліни, що характеризується спостереженням і перевіркою правомірності діяльності об'єкта контролю та фактичної відповідності тих чи інших дій вимогам чинного законодавства з можливістю втручатися в оперативно-господарську та виробничу діяльність для усунення виявлених недоліків.

Контроль поділяється на **державний** та **громадський**. Різниця між ними зводиться до того, що **державний контроль здійснюється державними органами (посадовими особами), тоді як громадський – за допомоги органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян чи окремих громадян.**

Діяльність органів державного нагляду за охороною праці регулюється законами України, «Про охорону праці», «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», Кодексом цивільного захисту України, іншими нормативно-правовими актами, а також положеннями про ці органи.

Заходами державного нагляду (контролю) вважаються планові та позапланові заходи, які здійснюються шляхом проведення перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та інших дій.

Державний нагляд у сфері охорони праці здійснюється у спосіб, процедура якого визначається Законом України *«Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»*. Цей Закон визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання.

До них належать (ст.38 ЗУ «Про охорону праці», Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442):

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці – **Державна служба України з питань праці;**

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ядерної та радіаційної безпеки – **Державна інспекція ядерного регулювання України;**

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства у сферах пожежної і техногенної безпеки – **Державна служба України з надзвичайних ситуацій;**

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення – **Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (створено у вересні 2014 року.**

Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні.

Вищий нагляд за додержанням вимог законів та нормативно-правових актів з охорони праці в Україні здійснює Генеральний прокурор України.

Згідно із ст. 40 Закону України «Про охорону праці» працівники правоохоронних органів надають допомогу посадовим особам органів державного

нагляду у виконанні ними службових обов'язків та вживають заходів щодо припинення незаконних дій осіб, які перешкоджають виконувати ці обов'язки, вдаються до погроз, шантажу, нанесення тілесних ушкоджень посадовим особам органів державного нагляду або членам їх сімей, завдають шкоди їх майну.

Відомчий контроль покладається на адміністрацію підприємства та на господарські організації вищого рівня. Цей контроль здійснюється відповідними службами охорони праці,

Між Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці і Міністерством внутрішніх справ України укладено угоду “Про порядок здійснення державного нагляду на об’єктах МВС” від **2 серпня 1995 р.**, яка переукладається кожні чотири роки. Згідно з цією угодою у сфері охорони праці розмежовані функції і повноваження між Держпраці і Відділом державного нагляду за охороною праці МВС України.

Таким чином на відміну від більшості міністерств та відомств, Державна служба України з питань праці переважно здійснює функцію міжгалузевого контролю та нагляду: вона покликана координувати і забезпечувати єдність діяльності міністерств, відомств, організацій і закладів, які їй організаційно не підлегли, з важливих питань у сфері охорони праці, не втручаючись при цьому в оперативну діяльність відповідних органів управління.

Подібні функції притаманні і контролюно-наглядовій діяльності Відділу державного нагляду за охороною праці МВС України по відношенню до підконтрольних підрозділів.

В органах та підрозділах МВС України з 1995 року створені самостійні органи державного нагляду за охороною праці в межах установленної чисельності міністерства (постанова Верховної Ради України від 23.06.1995 р. № 244 «Про державний нагляд за безпечним веденням робіт на підприємствах, в установах, організаціях і у військових частинах військових формувань та органів внутрішніх справ»).

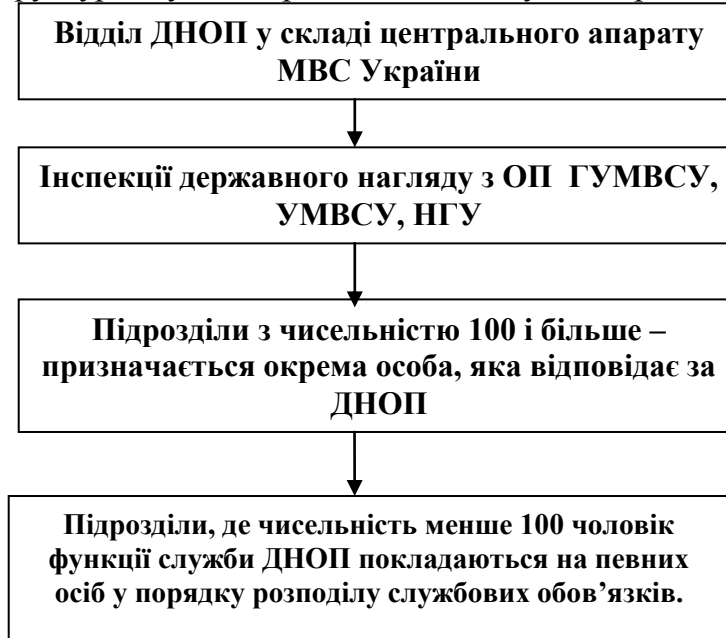
Органи державного нагляду за охороною праці системи МВС України здійснюють державний нагляд за безпечним веденням робіт особами, які працюють або проходять службу та з якими не укладаються трудові договори на підвідомчих підприємствах, в установах, організаціях і у військових частинах; державний технічний нагляд за додержанням чинних нормативних актів про охорону праці під час виготовлення обладнання військового та спеціального призначення на замовлення зазначених міністерств і відомств на підприємствах, в установах, організаціях інших міністерств і відомств та на підприємствах незалежно від форм власності.

Рішення зазначених органів державного нагляду за охороною праці, з питань, що входять до їх компетенції, є обов'язковими для виконання підприємствами, установами, організаціями та військовими частинами, де здійснюється такий державний нагляд.

Функціонування та побудова СУОП у підрозділах МВС України забезпечується тією ж низкою нормативно-правових актів та актів рекомендаційного характеру, що і для будь-якої іншої державної структури України. Центральне місце серед них посідає рамковий Закон України «Про охорону праці», розділ III якого присвячений організації управління охороною праці роботодавцем, встановлює заходи, за допомогою яких створюється ефективна СУОП, визначає обов'язки роботодавця щодо впровадження останньої. До кожної статті цього розділу ухвалено нормативно-правові акти, які конкретизують законодавчі вимоги.

До служб державного нагляду за охороною праці МВС України належать: **відділ** державного нагляду за охороною праці МВС, **інспекції** державного нагляду за охороною праці головних управлінь, управлінь МВС України, областях, містах Києві та Севастополі (далі - служби ДНОП ГУМВС, УМВС), також служби ДНОП у підрозділах МВС України.

Структура служби державного нагляду за охороною праці в МВС України:

Стаття 41. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці на підприємствах і в організаціях здійснюють професійні спілки, їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників.

Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту. У разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників.

Професійні спілки також мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проєктуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці, брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них, вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь.

У разі відсутності професійної спілки на підприємстві відповідно до Закону України «Про охорону праці» (ст. 46) громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює уповноважена найманими працівниками особа.

Для захисту своїх прав та законних інтересів працівники поліції можуть утворювати професійні об'єднання та професійні спілки відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Професійні спілки поліції здійснюють свої повноваження із урахуванням обмежень, що накладаються на працівників поліції цим Законом. Професійним спілкам працівників поліції та їх членам заборонено організовувати страйки або брати в них участь.

У разі створення у Центральному органі управління поліції Колегії до її персонального складу має бути включений представник всеукраїнського об'єднання профспілок працівників поліції, обраний зазначеним об'єднанням.

Також важливе значення з питань забезпечення охорони праці та особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків мають нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ, зокрема накази МВС:

- Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: наказ МВС України №70 від 01 лютого 2016 р.;

- Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України: наказ МВС України №1346 від 27 грудня 2002 р.

5. Навчання з питань охорони праці. Інструктажі з питань охорони праці: види, порядок проведення.

Навчання та систематичне підвищення рівня знань працівників з питань охорони праці – фундаментальна основа безпеки та необхідна умова удосконалення управління охороною праці і забезпечення ефективної профілактичної роботи щодо запобігання аварій і травматизму на виробництві.

Основним нормативним актом, що встановлює порядок та види навчання, а також форми знань з охорони праці є НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». **Навчання з охорони праці при прийомі на роботу і в процесі роботи**

Організація навчання і перевірки знань з питань охорони праці працівників при підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації на підприємстві здійснюють працівники служби кадрів або інші спеціалісти, яким, керівником підприємства, доручена організація цієї роботи.

На підприємстві для перевірки знань працівників з питань охорони праці наказом керівника створюються постійно діючі комісії. Головами комісій призначаються заступники керівників підприємств, в службові обов'язки яких входить організація роботи з охорони праці. До складу комісій входять спеціалісти служби охорони праці, юридичної, виробничої і технічних служб, представники органів держнагляду за охороною праці та профспілок. Перед перевіркою знань працівників з питань охорони праці на підприємстві організовуються заняття: лекції, семінари та консультації. Форма перевірки – іспит за білетами у вигляді усного опитування, або тестування. Результати іспиту оформляються протоколом. Особам, що здали успішно іспит – видається посвідчення встановленого зразку, а ті, що не здали – повинні протягом 1 місяця пройти повторне навчання і перевірку знань. Якщо знову буде отримана "2", то вирішується питання щодо працевлаштування.

Навчання і перевірка знань з питань охорони праці посадових осіб і спеціалістів проводиться до початку виконання ними своїх обов'язків, а також періодично, один раз на три роки.

Новоприйняті працівники після первинного інструктажу до роботи повинні пройти стажування протягом 2-х – 15-ти змін, або дублювання не менше 6-ти змін.

Допуск до стажування оформляється наказом по підприємству. Проводиться запис в журналі реєстрації інструктажів.

Інструктажі з охорони праці

Вступний інструктаж проводиться:

- з усіма працівниками, яких приймають на постійну або тимчасову роботу, незалежно від освіти, стажу роботи та посади;
- з працівниками інших організацій, які прибули на підприємство і беруть безпосередню участь у виробничому процесі або виконують інші роботи для підприємства;
- з учнями та студентами, які прибули на підприємство для проходження виробничої практики;
- з курсантами закладів вищої освіти МВС України, які прибули в підрозділ для проходження навчальної практики або стажування на посаді у разі екскурсії на підприємство;
- з усіма вихованцями, учнями, студентами та іншими особами, при оформленні або зарахуванні до закладу освіти.

Вступний інструктаж проводиться спеціалістом служби охорони праці або іншим фахівцем відповідно до наказу (розпорядження) по підрозділу, який в установленому Типовим положенням порядку проходів навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

Програма та тривалість інструктажу затверджуються керівником підрозділу.

Первинний інструктаж проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці індивідуально або з групою осіб одного фаху за діючими в підрозділі інструкціями з охорони праці відповідно до виконуваних робіт:

- новоприйнятим (постійно чи тимчасово) на підприємство;
- який переводиться з одного цеху виробництва до іншого;
- який буде виконувати нову для нього роботу;
- з відрядженим працівником, який бере безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві;
- із студентами при роботі в лабораторіях, кабінетах, де є небезпечні фактори;
- при використанні в навчанні механізмів;
- на початку вивчення нового предмета.

Повторний інструктаж проводиться на робочому місці індивідуально з окремим працівником або групою працівників, які виконують однотипні роботи, за обсягом і змістом переліку питань первинного інструктажу.

Повторний інструктаж проводиться в терміни, визначені нормативно-правовими актами з охорони праці, які діють у галузі, з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше:

- на роботах з підвищеною небезпекою – 1 раз на три місяці;
- для решти робіт – 1 раз на шість місяців;
- при зміні технологічного процесу.

Позаплановий інструктаж проводиться на робочих місцях, або в кабінеті охорони праці:

- при введенні в дію нових нормативних актів;
- при зміні технологічного процесу чи заміні устаткування;
- при зміні оперативної обстановки, заміні або модернізації обладнання, спецзасобів, табельної вогнепальної зброї, що використовується працівниками поліції, та інших факторів, що впливають на стан охорони праці та забезпечення особистої безпеки;
- при порушеннях працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що призвели до травм, аварій, пожеж тощо;

- при перерві робіт більше ніж на 30 календарних днів для робіт з підвищеною небезпекою та більше 60 календарних днів – для інших робіт.

Обсяг і зміст позапланового інструктажу визначаються в кожному окремому випадку залежно від причин і обставин, що спричинили потребу його проведення.

Цільовий інструктаж проводиться:

- при виконанні разових робіт, які непередбачені трудовою угодою;
- при ліквідації аварії або стихійного лиха;
- при проведенні робіт, на які потрібно наряд – допуск, розпорядження і таке інше;
- із студентами – проводяться масові заходи (походи, спортивні заходи, екскурсії).

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються залежно від виду робіт, що виконуватимуться.

Порядок проведення інструктажів для працівників.

Вступний інструктаж проводиться спеціалістом служби охорони праці. Вступний інструктаж проводиться в кабінеті охорони праці.

Запис про проведення вступного інструктажу робиться в журналі реєстрації вступного інструктажу, який зберігається в службі охорони.

Про проведення первинного, повторного, позапланового і цільового інструктажів та їх допуск до роботи, особа, яка проводила інструктаж, робить запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці на робочому місці.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі проводить безпосередньо керівник робіт (начальник структурного підрозділу) або особа, яка ним уповноважена. Вони завершуються перевіркою знань у вигляді усного опитування або за допомогою технічних засобів, а також перевіркою набутих навичок заходів безпеки, особою, яка проводила інструктаж.

При незадовільних результатах перевірки знань, умінь і навичок щодо дотримання заходів безпеки під час несення служби після первинного, повторного чи позапланового інструктажів, протягом 10 днів додатково проводяться інструктаж і повторна перевірка знань.

При незадовільних результатах перевірки знань після цільового інструктажу допуск до виконання робіт або несення служби не надається.